

Toto vše nejsou ovšem zásadní teze, nýbrž jen podružné důkazy toho, jak literární kritika a teorie vyrůstají i vnitřně z kulturní konstelace své doby, jak v ní nacházejí své zdůvodnění a svůj smysl. A tak i literární kritika, která bude mít dnes a zítra ten největší dosah, bude vyrůstat přímo ze základů nově se organizujícího vědomí, z šíře jeho problematiky i ze stále nových jejích závěrů, z nové vědeckosti a z poznatků celé moderní vědy.

Ale odpusťme si ve své úvaze rýsování těchto všeobecných perspektiv, které by už chtě nechtě směřovalo k abstraktnímu programování. Podstatu současného vývoje a jeho směru jsme se vlastně pokusili objasnit si přímo i nepřímo v celé této přednášce. Může se snad zdát, že jsme se tu zabývali problémy, které nijak přímo neodpovídaly na otázku danou titulem úvahy. Já však mám za to, že není tak důležité vykonstruovat několik teoretických definic a odpovědí jako spíše pokusit se o reálné prostoupení současnou kulturní i speciálně literární a kritickou problematikou, o její řešení a hodnocení. Z vyjasnění otázek vyplývají pak odpovědi mnohem konkrétnější a případnější. Vlastní „poslání“ a „úkoly“ literární kritiky současnosti jsou pak nikoli záležitostmi definice, nýbrž záležitostmi tvůrčích děl vůbec.

(1946)

POSLÁNÍ LITERÁRNÍ KRITIKY VE SPOLEČNOSTI

Bohumil Polan

Kdybychom měli posuzovat dosah živého působení kritikova do veřejného vědomí a svědomí jenom podle toho, čeho se o tom dočítáme v novinách a revuích, došli bychom asi k závěrům značně neutěšeným. Dlouhá léta není v tisku slyšet o kritice skoro nic jiného než ironickou anebo rozhořčenou řeč nesouhlasu, odporu, výtek žalobných a odmítavých. Je třeba podotknout, že tento nepřátelský postoj se týká kritiky všeho druhu: literární i divadelní, výtvarné i filmové, hudební i rozhlasové. Největší tíhu hromadné nevole, zase kritické, musí nést kritika literární, bezpochyby proto, že její činnost zasahuje do nejširších rozloh života tak či

onak kulturně zaujatého. Kritika kritiky se tedy za našich časů krom-obyčejně rozvinula, předstihujíc mnohostí útočných nájezdů dřívější doby, kdy také nemlčela, kdy se také ozývala hlasem pochybovačné a protestní negace, a to hlasem někdy velmi pozdviženým. Protože tudy proniká na veřejnost to nejpodstatnější z obecného mínění o literární kritice, nutno si povšimnout argumentů, jimiž se ozbrojuje kampaň v témž smyslu obranná jako agresivní.

Za největší úhonu v činnosti literárně kritické bývá považováno, že táž, nemajíc jednotného hlediska, dospívá k nesouhlasným soudným závěrům. Úsudky o téže věci nejenom že se neshodují, ale často se liší diametrálně, čímž se jejich účinek v osobním vědomí konzumentově ruší, anebo vzbuzuje pocit obtížné zmatečnosti. Čtenářská veřejnost, k níž tentokráte patří zvláště ostře dotčený autor posuzovaného díla, cítí se rozkolísána; obnova vnitřní rovnováhy takto porušené hledá se pak v odmítání kritické praxe, ne-li dokonce v popírání existenčního smyslu, na němž spočívá životní oprávnění kritikovo. Zde běží o jednu ze základních složek problematiky, znesnadňující postavení kritikovo v literatuře a ve společnosti. Je to vždy znova vyčítavě připomínaný nedostatek objektivních kritérií, která by zajišťovala, že soud o ně opřený ihned vejde v obecnou platnost. Toto obvinění nepostihuje ovšem jenom kritiku. Mohlo by se jím cítit zle dotčeno vše, co v evropském myšlení po dobu několika staletí vzchází z kořenů ducha subjektivního, individualistického. Nepoutána dogmaty, ani jimi neztužována, nachází osobnost v sobě samé míru všech hodnot; totiž ze svých vlastních zkušeností, ze svých jedinečných vztahů k nesporně jsoucímu objektivu celkového bytí vyvozuje ideové jistoty, nezbytné jí k tomu, aby se projevila ať tvořivým aktem, ať výrazem spekulativního procesu. Jako by to bylo teprve včera, anebo nanejvýš předevířem, co jsme vzrušení prožívali smělý a důmyslný nápor subjektivistického relativismu, vyvrcholený v myšlenkové soustavě díla Pirandellova. Vzrušení, ale koneckonců nepřesvědčení. I zarytý skeptik couval před výslednou tezí Pirandellovy mistrovsky zdivadelněné filozofie, podle které „každý má svou pravdu“. Intellektuální anarchičnost poznatku vyjádřeného touto prostou formulí příliš bila do očí.

A přece bylo možno předpokládat, že mravní izolacionismus pirandellovský najde vzorně zkyplenou půdu v duchovním stavu generací, vychovaných v pohrdavém odporu k pravdám zevšeobecněným, to jest prakticky zmechanizovaným. Ať jakýmkoli vývojem prošlo u nás kritické myšlení od let devadesátých minulého století, v jeho základech podnes trvá výtěžek bořivého i průbojného hnutí, jímž tehdejší mladé pokolení vstoupilo do kulturního života. Hlavní představitelé útočně nastupující genera-

ce se shodovali v přesvědčení o nezbytnosti přednostního práva vyhrané individuality v myšlenkové aktivitě. V proslulé proklamaci esejistické Kritika patosem a inspirací položil F. X. Šalda plnou váhu své rozčilené výmluvnosti do útoku proti starší škole estetické, podle jeho mínění ztuhá schematizující. „Namluvili vzdělaným hlupcům,“ praví zakladatel moderní české kritiky, „že všecko záleží na metodě a metoda že tvoří kritika. A zatím jest pravdou opak: kritická *osobnost* tvoří si metodu a ne jednu, ale řadu jich...“ Pozdější Šalda už tak nezatracoval objektivní metodičnost pojetí a soudu, avšak svrchovaná úcta k odpovědné svěprávnosti individuality v něm až doposledka zůstala spolu s mladě náruživým nepřátelstvím k pedanterii šablonovitě zevšeobecňující a zjednodušující. Jiří Karásek ze Lvovic hnal názor o kritikově svébytnosti na ostří paradoxně přebroušené, jak to souviselo s jeho (a nejenom jeho) aristokratickou štitivostí ke kompromisnímu duchu hromadného smýšlení. „Pro mne začíná se kritika teprve tehdy, jakmile *vykladač*, referent postaví se *proti* autoru a vidí v něm *nepřátelský živel*...“ tak zní řeč Karáskova přiznání k subjektivismu takřka absolutnímu. F. V. Krejčí, nejsmířlivější, nejláhodověji chápavý z reprezentační skupiny nových literárních kritiků z konce století, napsal o vzájemném poměru mezi kritikem a hercem, že nikdy nemůže být příliš přátelský a že „v zájmu umění nelze si přát, aby bylo jinak“. Výrok Krejčího se sice týká kritikovy reakce na herecké dílo, avšak jeho smysl možno přímo vztáhnout i na uměleckou tvorbu literární. Netrváme už na požadavku krajně opozičního stanoviska kritika k tvořivé osobnosti. V někdejším poměru kritické soudnosti k artefaktu a k jeho původci převažovala intuitivní složka vjemu nad metodikou rozumové úvahy, což přirozeně vyplývalo z převratné povahy generačního programu, namířeného proti objektivitě, odosobnělé až k umrtvující šablonovitosti. Zvědečtělá estetika značně přispěla k poměrnému vyvážení obou sil, na nichž se zakládá i věčná důsažnost, i životný smysl kritického poznatku a projevu. Ani tímto vývojově opodstatnělým zásahem nebyla však zrušena poslední platnost ryze osobního rozhodování o hodnotách uměleckého výtvoru. A nepodařilo se stanovit přesnou normu, schopnou sjednotit sudidla doposud osobitě různorodá tak, aby se jejich použití potkávalo s všeobecným souhlasem. Ani dnes, jako před padesáti lety, nemůže literární kritika ve svém sborovém celku nabídnout společnosti nic jiného než *diskusní* látku. Je to snad málo? Pročpak? Vždyť zcela dobře možno mít zato, že by stabilizací měřítek dokonale zobjektivizovaných jedno významné odvětví duchovní činnosti nejen těžce zjednotvárnělo, ale dokonce začalo odumírat a tímž okamžikem probouzet utlumené síly obnovné reakce. Z vývodu některých novějších teoretiků, kteří prohlašují, že vědí o směru přímé

cesty k objektivaci kritického názoru a soudu, vlastně by vyplývalo, jako by dosažením tohoto cíle měla sociální funkčnost kritiky pominout. Je to něco takového, jako když se před lety vyvozoval závěr o konci všeho umění z uskutečnělého předpokladu, že pouhá životní skutečnost, sociálně zregulovaná, nasytí ve všech lidech potřebu zážitků, až doposud jim dostupných pouze prostřednictvím specializované tvorby umělecké. Jenomže v hustém stínu zeleného stromu života se nedaří pěstitelským pokusům rozumářství fanaticky zjednodušujícího, s čímž třeba počítat i do budoucnosti vůbec dohledné.

Neleží-li v povaze literární kritiky, aby *jednomyslně* odpovídala na otázky kladené jí uměleckým výtvořem i čtenářskou veřejností, jaké podněty přináší do společenské diskuse, kterou navodit jest v samém duchu jejího nejširšího poslání? Najisto by pro ni bylo nejpohodlnější, kdyby se prostě připojila k rozpravě den ode dne vedené v politickém životě demokraticky zařízeném. Kdyby se jednoduše vmísila do každodenní polemiky o účelový smysl věcí mravních i hospodářských, filozofických i k sociální politice prakticky vázaných, a kdyby k nim zaujímal dílčí zájmové hledisko, kterak vyplývá z konkrétní společenské situace kritikovy. Tím by sice kritika nezískala na bezvadné určitosti kritérií obecně nesporných, zato by však zůstala ušetřena svízelného hledání vlastních prostředků k zásadně charakterovému sebezprojevu. Prozatím většina kritiky se smýšlením opravdu kulturním o toto ulehčení nedbá. Ne z pýchy, ne z domýšlivosti. Předmětem jejího zkoumání totiž je dílo nazírané pod vyvýšenou perspektivou životní celistvosti pokud lze nejúplnější, při čemž – nebojme se pojmu a slova nejčastěji teď zavrhaného – zorný úhel věcnosti stále ještě slouží za jeden z nástrojů orientace přiměřeně bezpečné. Zbavena podkladu daného dogmatickým řádem, dobrovolně se zříkajíc opory v scholastickém formalismu i v konvenčním zákoníku mravním, hledá kritika především v životní zkušenosti míru svého soudu o díle. To dílo je tím umělečtější, čím je životnější, tak asi by mohla znít nejširší formulace poznatku dávno vešlého ve všední povědomost. Nutno ovšem holou definici doplnit podotčením, že umělecká životnost, samozřejmě dočasná, pevně závisí na zákonitém pořádku ve výrazovém ústrojenství, kterážto zákonitost zase kritikovi vysvítá ne ze školského poučení, ale z poznání nabytého četbou, nazíráním, srovnáváním, zkrátka intenzivním životem ve světě umění. Spočívá tudíž vlastní váha kritikovy činnosti v přesvědčivé síle kontrolního zjištění, vzešlého ze srovnání obrazné skutečnosti uměleckého díla s celkovou realitou životní. Protože se subjektivní zjištění takhle dosažené obrací zase ke konzumujícímu jednotlivci, tedy ne k duchovně stmelené společenské mase, rozumí se, že jeho

účinek nebude ve všech případech týž. Měla by se proto kritika vzdát vší osobní aktivity myšlenkové a buď složit ruce do klína, anebo se omezit na funkci popisně zpravodajskou? Což se s občasným ochabnutím kritické výkonnosti ihned nezve důtklivé volání, připomínající, že i nejnepříznivější referát slouží nové knize a čtenářstvu líp než mlčení? Není-li vskutku něco pohřebně dusivého v naprostém tichu, jež se prostře nad dílem svěřeným čtenářskému davu třeba vděčnému, avšak neslyšitelnému? Jak vidět, spokojila by se veřejnost v nejhorším případě s mnohem skrovnější mírou intelektuální podnětnosti, než jakou jí přese vše dost často poslouží i relativistická kritika, ovšemže neusjednocená a nadto špatně viditelná, protože na ni padá dlouze vržený stín mohutných vůdčích postav z bolestného nedávna. Ta kritika *také dělá své*, jestliže pomáhá vyrovnávat nepoměr primitivně pudového vnímání čtenářova s rozumovým vědomím o smyslu díla, jestliže provokuje v čtenáři cit pro životnou pravdu, jestliže ho vůbec vyrušuje z klidu zažívání převážně smyslového, lenivě požívačného. Toť závažný podíl kritikovy spolupráce s tvůrčím spisovatelem, pokud jde o jejich působení na společnost.

Je to starý přísný požadavek Šaldův, aby kritika, právě tak jako umělecká tvorba, pracovala k obohacení života, aby stupňovala jeho napětí a rozšiřovala jeho obzory. K tomuto postulátu se váže několik problémů. Sluší se položit si otázku, k čemu, k jakému cíli by měla směřovat snaha po zintenzivnění životního pocitu, jakého druhu výhledy bylo by si slibovat od vymáhaného otvírání nových horizontů existenčních. Pouhým násobením elementární síly životní by totiž mohly vzrůstat i mocnosti zla a vzmáhat se v člověku potlačené živly asociální a protispolečenské. Z úst nejautoritativnějších v našem předválečném písemnictví jsme slyšeli slova sarkastického pohrdání meliorismem, snahou literárně působit k humanitní reformě a k civilizačnímu odzbrojení člověčenství. V estetickém pojetí téže vysoké osobnosti hrozil zdar melioristického úsilí ochuzením života o vznešenou krásu tragiky a zploštěním, anebo dokonce vyhlazením heroického citění v člověku. S tím souvisel tehdejší stesk na nepřítomnost běsovského živlu v české literatuře, stesk, jenž jako by byl pohnul – jistě zbytečně – literátským svědomím. Protože nás dlouholetá zkušenost přiměla velmi v literární kritice slevit z nároku na niternou patetičnost a protože jsme si odvykli nadceňovat účast inspiračního popudu v procesu kritického poznávání, převážně rozumového, nechceme už pokládat podporu melioristických tendencí za spolupráci se zápornými silami znivelizovaného ducha, ale chápeme ji jako užitečnou pomoc v neutěšeně vleklém boji o čistší typ lidskosti. Dostatečně jsme se nedávno poučili o tom, co znamená vláda opravdových bésů v mocné části člověčenstva.

Toto příšerné poučení nás opravňuje vyhlásit jim své nepřátelství a zároveň pojmout ostrou nedůvěru k rozbujelému kultu pudového iracionála. Literární kritika jakožto činnost intelektuálně osvěcující je zvláště zavázána povinností bránit rozvoji temných živelů, zasahujících z podvědomí do ústrojí člověčí vůle. Ne tím, že by je krátkozrace přezírala a popírala, ale že jim bude čelit všestrannou propagací rozumového světla etického, že bude souběžně s politickými činiteli hledat prostředky k regulačnímu utlumení jejich působnosti. Tady se názorová linie kritické práce literární sejde s hlavním směrem společenského vývoje, od něhož si chceme slibovat záchranu z hmotné i duchovní bídy dějinného chaosu.

V úvaze o žádoucí opravdové společenské funkčnosti slovesného díla v oboru literární kritiky je nutno ozřejmit si neodčinitelnou existenci konkrétních možností a mezi určujícími míru tohoto funkčního opodstatnění. Stále platí výrok o potřebě služebné, ale nikoli posluhovačné nadosobní tendence v kulturní práci. Jak už bylo řečeno, literární kritika se ráda, totiž z dospělého přesvědčení, vzdala touhy po aristokratické povýšenosti a neměla by za moudré zakládat si na své objektivitě sociálně neřešitelné. Zkouška šesti válečných let otevřela oči nejzarputilejším hlasatelům důsledného izolacionismu intelektuálního. Takový Julien Benda třeba, doslova školský příklad vyhraněného filozofa sociálně nezaujatého, ideologicky bezzájmového, ten jako by sám se dopouštěl zrady, kterou vytýkal předválečným vzdělancům, když se nyní prudkou polemikou obrací proti těm z nich, kdož podle jeho dřívějšího názoru nezradili, setrvávající se svým uměleckým a myslitelským dílem opodál snažení obecně solidárního. To by tedy nebyla pro dnešní literární kritiku otázka, zda sloužit a čemu sloužit. Nic nového pro ni není v požadavku činné účasti na proměně člověka a světa; slyšela jej mnohokrát ze rtů Viktora Dyka, tvrdého odpůrce básníků a spisovatelů, kteří mají za svoje určení „jenom se dívat“ a do věcí se nevměšovat. Pro ni leží už v životním ustrojení české kultury, že se táž neodlučuje, aspoň záměrně ne, od lidového celku národního a nevzpírá se spravedlivě se s ním podílet o jeho starosti a žaly a srdečně se těšit z radostného vzkypění jeho rozvázného ducha. Běží tudíž víc o náplň osobní svobody, nezbytné pro kritika i při velice důsledném pojmání služebné závaznosti, kterou mu ukládá uvědomělé příslušenství k eticky vyváženému (což jest jeho politický ideál) společenství národnímu a lidskému. Chybějí-li v kritice neochvějná předmětná měřítka a záleží-li kladné přijetí kritických soudů víceméně na čtenářově důvěře v charakternost jejich původce, jak tvrdí český teoretik nejmladšího směru estetického, pak nezbyvá kritikovi, než aby nejžárlivěji střezil čistotu svého charakteru. A tu si uchová jenom tehdy, uchrání-li si největší

díl své osobní svobody, neboť bez ní se sice může stát přesným vykladačem tezí a pravidel, ale ne bojovníkem za pravdu. Je velice nejisto, zda by jeho ideologické vyznavačství, na něž má právo jako kdokoli jiný, ve vyšším smyslu služebně prospívalo, kdyby mu rozuměl po lokajsku. Kritikovi, jenž to nejvážněji myslí i se svým poměrem k veřejnosti, k níž přece hovoří, i se svou charakterovou počestností, nejlépe by asi slušel postoj „nespolečenského socialisty“ podle Shawa. Ten by se směl největším právem přihlásit za skromného dědice neznehodnoceného mravního odkazu, zůstaveného ve formulaci mladého F. X. Šaldy:

„Kritik bojuje o *poctivost* života uměleckého a literárního: v tom jest smysl jeho poslání z hlediska společenského zdraví, vyšší společenské kalobiotiky.“

Pročpak si nedoplnit Šaldovo prohlášení tak, že nejenom za poctivost života uměleckého a literárního je kritik povinen bojovat, ale že i očista společenského života vůbec od klamu, lži a falše má mu horce ležet na srdci? Nejčastěji bude arci kritik mluvit k lidu prostřednictvím posuzovaného díla. A tu je záhodno povšimnout si vzájemné souvztažnosti mezi uměleckým výtvorem a kritickou úvahou; o tomto vztahu také nebyl dosud vysloven názor prostě uzákonitelný. Jan Neruda, sám kritik znamenitého formátu, má o věci naprosté jasno. Podle něho „kritika kráčí vždy za produkcí“. Tak se mohl a musil vyslovit kritik, zřetelně ve své osobnosti převyšovaný básníkem. Rovněž T. G. Masaryk ve spisku O studiu děl básnických přiznává objevnou prioritu básnické tvorbě před prací vědeckou. Tehdejší jeho „anděl podivení“, obrazně zastupující prvek tvůrčí intuice nebo inspirace, je přede všemi jinými fenomény duchovního vědomí povolán značit směr nejpřesnějšího poznání životního. Šalda mívá o pozici výjimečně rozvinutého ducha kritického vysoké mínění. Neupíral mu schopnost vidět daleko kupředu a jeho genialitě přisuzoval poslání směřodátné moci, ještě kompetentnější, než je jasnovidnost básníková. To značně rozhoduje v posuzování odpovědnosti za kulturní stav světa. Není proč nepřipustit dar jedinečně předvídatého a tím vývojově řídicího intelektu, jde-li o geniální osobnost kritickou. Ale v širším průměru, který jest brátí za pravidlo, jde básnický bystrozrak před kritickým; jeho jemné ostří proniká hlouběji. A tak se kritika činí pouze spoluzodpovědnou s uměleckým tvořením za kulturní tvářnost doby, rozumí se spoluzodpovědnou za vydatné ručiteléské účasti ještě jiných mocností, kladně i záporně kulturotvorných. Nemějme podíl této odpovědnosti, pokud se týká kritiky, za bezvýznamný. Ačkoli to není beze smyslu, ani by tak nezáleželo na tom, že kritika často musí nahrazovat čtenáři přímou četbu posuzované knihy. To by jí mohlo být připočteno i k zlému, třebaže ji omlouvá

čtenářsky nevyužitelná mnohost knižní produkce. Samozřejmě víc váží kritické dílo přesvědčivostí logického výkladu a rozboru, názornou silou souhlasné i polemické formulace, kterou se projevuje kritikovo pojetí spisovatelových intencí a jejich tvárného zrcadlení. Že by z této pře o pravdu, o *celistvou* životní pravdu, nevzcházelo nic prospěšného pro společnost ochotnou myslit spolu a poučovat se třeba i z diskusních nesrovnalostí? Sama vitální houževnatost nejméně poctivaného odvětví slovesné činnosti dává prostou odpověď na tuto otázku. Jasným předpokladem řádně vedeného boje o pravdu je zdravý charakter. Kritikova charakternost, sdružená s ostatními náležitostmi nezbytného odbornictví, hlavně rozhoduje v utváření soudu, s kterým se osobnost uchází o širší souhlas. Pro přesnou vědu nebude pojem charakternosti na tomto místě mnoho znamenat. Shledá jej vratký, pružný, nedefinovatelný, protože je připjat k pojmu osobnosti, stejně unikajícímu snaze po objektivní definici. Kritické myšlení, jež nijak nezavrhuje součinnost subjektivního poznávání citového, musí s charakterem počítat, o jeho tvrdě hraněné jádro musí opírat své vývody a závěry. Jestliže bývá čtoucí veřejnost zmatena a rozladěna křiklavou disharmonií ve sboru kritických hlasů, stává se tak spíš pro nápadný nelad charakterního poměru k předmětu, než pro rozpor v usuzování, nezakotveném v normativním řádu. Zejména na tuto stránku kritické praxe se reaguje zvláště temperamentně. V stati podepsané jménem vysoce úctyhodným padla o literární kritice určitého údobí slova opovržení přímo drtivého: „Kalné řemeslo!“ Co se v oné vášnivě ortelující úvaze vytýkalo kritice, kromě tolikrát diskutované nouze o zásady vědecky nevývratné? Je to řada hříchů najisto hodných pranýře: osobní podjatost všeho druhu, přepjaté stranictví, konkurenční soupeřství, lehkomyšlné ovlivnění přátelstvím a známostmi, náladovost nejnicotněji osobivá. Ale nemysleme si, že článek pranýřoval jenom úhrnný stav literární kritiky v úzkém úseku časovém. Mohl být napsán kdykoli předtím i potom zase, a tak se také dělo a děje ve variantách nejrozmanitější formy a výrazové síly. Pouze přítomnost velkých a obávaných osobností, pokud se štěstím dějinné chvíle vyskytovaly, uměla přidusit zvuk rozhorlené obžaloby, která i je zahrnovala, byť opatrně, mezi viníky. (Tu újmu si vážený původce pokořující etikety „kalné řemeslo“ nemusil uložit.) Kterak by se tudíž vykonavatelé povolání takto ocejchovaného mohli a směli pokládat za oprávněné nositele mravně obrodných a sociálně nástupných sil do života, do společnosti, kde nic není úplně hotovo a kde se vším, co tvoří duchovní úsoby světa, nutno začínat vždy znova? Jenom i je sudme, a to přísně, nespouštějíce přitom ze zřetele velmi lidskou přirozenost jejich povahy i stavu! Pravděpodobně by poustevničí uzavřenost znásobovala ideálně

očištěnou váhu jejich řeči. Ale i tak, jak jsou, znamenají spíš sůl a kvas než jed do plné díže společenské struje životní. I tak je nelze obviňovat z horších přečinů a prohřešků proti příkazům nekompromisní důslednosti mravní, než jakými je protkána každodenní praxe jiných lidí veřejně činných, a to lidí s neskonale větší funkční kompetencí. Ze srovnání s těmito stavy by jejich neorganizovaný a nejednotný sbor vyšel se ctí.

Zřikajíc se někdejších ambicí na aristokratickou nadřadenost a na zásadní subjektivistické opozičnictví, přihlašuje se literární kritika vždy uvědoměleji k služebné práci sociálně tvořivé. Není třeba, a ani by jí nebylo zdrávo, aby přitom zapomínala na nevyvrácenou pravdu, že veškerá duševní tvorba vychází z osobnosti a k osobnosti se obrací. I tvorba řízená zřeteli a záměry nadosobními. K podmínkám její společensky platné existence nepatří ani úplná metodická jednomyslnost rozhodování; injekce protikladného smýšlení nepřestanou vzpružovat a posilovat její životnou energii. Jestliže však literární kritika ve svém celku a shodně s dějinnou tendencí vývojovou přijímá ideové závazky ne sice ve všem nové, ale nově zdůrazňované a novým skutečnostem přizpůsobené, vyplývá jí z toho povinnost pomýšlet i na změnu technických nástrojů svého díla. Černokněžnickou tajuplnost myšlenkové vazby a slovné stylizace z valné části z kritického vyjadřování vymetla civilizační éra, započatá krátce před první válkou světovou. Zbylo však v něm ještě dost odbornické preciozity, a ta znesnadňuje, ba často znemožňuje plodný styk díla s čtenářem. To je také jeden z důvodů k nepřetržitému přívalu soukromých nářků a veřejných žalob. Pravda, stojíme dost bezradně před požadavkem, také už vyhlášeným v našem kulturním tisku, aby kritiky byly psány tak, že jim porozumí každá kuchařka. K intelektuálnímu dorozumění toho druhu bylo by totiž zapotřebí oboustranné vůle vyjít si vstříc aspoň do poloviny společné cesty. A víc než pouhé vůle: prosté možnosti, prozatím vázané okolnostmi stěží odmyslitelnými. Nicméně snaha o maximální oproštění dohovorů mezi producentem a spotřebitelem v oblasti literárněkritické tvorby slovesné nesmí být opomíjena, ani jen lehkomyšlně přezírána. I na jejím zdaru závisí celkový úspěch velkého pokusu vymanit kulturu nadměrně specializovanou z její osamocení v souhrnu plnokrevně životných zájmů společenských. Jsou dnes dány podmínky k dosažení tohoto cíle. Je na literární kritice, aby je svědomitě zkoumala a nic ze svého etického důstojenství nezanedbávajíc, v jejich široké jistotě hleděla zakotvit svým dílem, jehož principiální nepostradatelnost, palčivě cítěná, nebyla popřena nejuvitnější argumentací nejinteligentnějších kampaní polemických.

(1946)